

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Η'. - ΤΕΥΧ. Α' ΚΑΙ Β'.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Οὗτος ἐστὶ περὶ τοῦ τοῦ δευτέρου ἀριθμοῦ
βουλεύματα ἢ περὶ παιδείας καὶ αἰῶν καὶ
τῶν αὐτοῦ εἰκόνων. (Πλάτ. Θεάγης).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1885

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ

ὡς φιλόσοφος κρινόμενος.

Κατὰ τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος Ν. Κοτζιά καθηγητοῦ τῆς ιστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ ἐξηνέχθη τὴν ἐπαύριον τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ, κατ' ἀντίθεσιν τῶν ἀφειδῶς ἐπιδαφιλευομένων εἰς τοὺς πολιτικούς ἐπιταφίων ὕμνων, ἢ ἐξῆς κρίσις, «ὕπῆρξε γόνος μεγάλης οἰκογενείας, ἀνὴρ χρηστὸς, ἀλλ' οὐχὶ φιλόσοφος.» Ἡ δὲ κρίσις αὕτη τοῦ «Χρόνου τῶν Ἀθηναίων» ὅτι ὁ Νικόλαος Κοτζιάς δὲν ὑπῆρξε φιλόσοφος, καίπερ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν διδάξας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ, καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ στηρίζας τὴν θρησκείαν καὶ καταπολεμήσας τὸν ὕλισμὸν καὶ τὰ μονομερῆ συστήματα τοῦ ἰδανισμοῦ, μονισμοῦ καὶ πανθεισμοῦ, ἐπληξέ βαρέως πάντα, συναισθανόμενον πόσον ἄδικος ἦτον αὕτη περὶ ἀνδρὸς εἰς τὰ βάθη ἐγκύψαντος, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, τῆς ὑπερτάτης τῶν ἐπιστημῶν, τῆς φιλοσοφίας.

Ὁ Νικόλαος Κοτζιάς συνέγραψε περὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξάτομον ἱστορίαν, ἣν κατὰ τὸν ἐπικριτὴν οὐδεὶς ἀνέγνω, ἥτις ὁμοῦς ἔσται ἐν τῷ μέλλοντι μεγαλόφωνος κήρυξ τῆς βαθυνοίας καὶ μεγαλονοίας τοῦ ἀνδρὸς. Ἡ ὕβρις ἦτο δεινὴ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνεξήγητος. Ἐν τῷ αἰῶνι τοῦ ὕλισμοῦ, καθ' ὃν καὶ τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν φιλοσόφων Κάντιον, Φίχθιον, Ἐγγελον, Σχελίγγιον καὶ Ἐρβαρτον ἀπεκάλεσαν οἱ ὕλισται ἀγύρτας καὶ σοφιστὰς, δὲν ἠδύνατο ἀναντιρρήτως νὰ ἐξαιρεθῆ καὶ ὁ Ν. Κοτζιάς. Θὰ παρίδωμεν λοιπὸν τὴν ὕβριν καὶ θὰ δώσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις περίληψιν τριῶν μερῶν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀειμνήστου φιλοσόφου Νικολάου Κοτζιά, ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοσμογονικῶν ἀρχῶν κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐξαγόμενον, καὶ ἐκ τῶν πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ὕλισμοῦ ἐκτεθέντων ἐν τῷ 5. τόμῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.

(ΤΟΜ. II.)

Ἐν τῷ προλόγῳ πρῶτον ἀπαντῶμεν, ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις τῆς πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας ἀποβαίνει δυσχερῆς, διότι δὲν διεσώθησαν συγγράμματα τῶν πρότερον φιλοσοφησάντων· ὅτι τὰ διάφορα συστήματα ἐξετέθησαν τὰ μὲν ιστορικῶς, τὰ δὲ φιλοσοφικῶς, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο εἶνε ἀναγκαία ἡ μελέτη τῶν διαφόρων συγγραμμάτων· ὅτι αὐτὸς παρέλαβε τὸ ὀρθόν, ἠύλαβήθη τὰ μὴ ὀρθὰ, καὶ ἔφερεν εἰς αὐτὰ τὰς ἀναγκαίας ἐπιδιορθώσεις· ὅτι ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ἀρχῶν ἐκάστου συστήματος συντελεῖ εἰς ὀρθὴν κατάληψιν αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐξετέθησαν αἱ ἀρχαὶ αὗται μετ' ἐπιμελείας· ὅτι ἡ ἀληθῆς φιλοσοφία λύει τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ βίου, διότι κατὰ Πλάτωνα τὸ ἀνθρώπινον γένος δὲν ἄγει τυφλὴ τύχη, ἀλλ' εἰς Θεός· ὅτι ἄνευ φιλοσοφίας οὐδεμία ἐπιστήμη προάγεται, οἱ δὲ θεωροῦντες περιττὴν τὴν ἐπιστήμην τῆς φιλοσοφίας ἀπατῶνται ἀπάτην δεινὴν· καὶ ὅτι κατ' Ἀριστοτέλην καὶ τοῖς ἐπιπολαίως περὶ τῆς φιλοσοφίας ἀποφηναμένοις ὀφείλεται χάρις, διότι προήσκησαν τὴν ἔξιν.

Εἰσαγωγή.

Ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν φιλοσοφίαν συνάγομεν τὰδε· πρῶται αἱ ἐπιστήμαι ἀρύονται τὴν ἰσχύν αὐτῶν ἐκ τῆς φιλοσοφίας, τὸ δὲ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἔχομεν ἐκ παραδόσεως, ἥτις εἶνε ἢ προφορικὴ ἢ γραπτὴ. Ὁ ὀρθὸς τρόπος τοῦ πραγματεύεσθαι τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶνε ἡ ἐξωτερικὴ ἀπλῶς ἐξιστόρησις τῶν συστημάτων, οὔτε ἡ εἰσαγωγὴ τῶν ἀρχαίων ιδεῶν εἰς τὰς τῶν νεωτέρων, ἀλλ' ὁ συνδετικὸς τρόπος ἀμφοτέρων, ἵνα τὸ ἱστορικὸν χρησιμεύῃ ὡς βᾶσις τοῦ φιλοσοφικοῦ. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Πλάτων ἠσπάσατο τὸν φιλοσοφικὸν τρόπον, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸν ἱστορικὸν ὡς βᾶσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ. Ὁ Ἐγγελοῦ θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας μορφήν αὐτῆς, καὶ ἰσχυρίζεται ὀρθῶς, ὅτι ὁ μέλλων νὰ γνωρίσῃ ταυτην, πρέπει νὰ γνωρίσῃ ἀναγκαίως τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Πλάτων ὠρίσατο τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην περιληπτικὴν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης

ἐπιστήμην καθαρῶς θεωρητικὴν περιληπτικὴν ὄλων τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὰ πρῶτα αἷτια ἀσχολουμένην. Ἡ φιλοσοφία ἀρχεταί ἐξ ἀντικειμένου, ἦτοι ἐκ τοῦ ἐκτὸς κόσμου, καὶ προβαίνει εἰς τὸ αὐτοσυνειδὸς, τὸ ὑποκείμενον. Ἡ ἐννοία τῆς φιλοσοφίας μεταβάλλεται κατὰ τὰ διάφορα περὶ αὐτῆς συστήματα, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς γνῶσιν αὐτῆς εἶνε ἀναγκαῖα ἡ γνῶσις ὄλων τῶν συστημάτων, διότι πᾶν τὸν αὐτὸν ἔχουσι σκοπὸν, διαφέρουσι δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῆς λύσεως τῶν διαφορῶν ζητημάτων, καὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Καίτοι δὲ ἀτελής ἡ φιλοσοφία, εἶνε ὅμως ἡ μόνη θεία ἐλευθέρα καὶ καθολικὴ, ἀρχαμένη κατ' Ἀριστοτέλην ἀπὸ τῶν προχειροτέρων καὶ προχωροῦσα εἰς τὰ μείζονα. Κατὰ δ' Ἐγγελον ἡ φιλοσοφία ἀρχεται, ὅταν ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων δὲν ζητῆται ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς υπεραισθητοῖς, τουτέστιν ἐν τῷ νοεῖν, ἡ δὲ τοῦ νοεῖν ἐπιστήμη ἤρξατο πρῶτον ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἀριστοτέλης υποθέτει τὴν φιλοσοφίαν ἔμφυτον τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ δὲ νοεῖν (κείμενον ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως) πηγὴν τῆς φιλοσοφίας. Ἦρξατο δὲ ἡ φιλοσοφία ἐκ τῆς ἀμφιβολίας περὶ τῆς υπάρξεως τῶν ὄντων, ἀναφερομένης οὐχὶ εἰς τὸ ἀπόλυτον ὄν οὐδὲ εἰς τὸ καθ' ἑκαστον πραγματικόν, ἀλλ' εἰς τὴν σχέσιν τῶν ὄντων πρὸς τὰ αἷτια, ὑπάρχοντος ὑποτιθεμένου τοῦ ἀληθοῦς πραγματικοῦ (τοῦ ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως ἡμῶν κειμένου). Ἡ ζήτησις δὲ τοῦ «τί τὸ ὄν ἐστίν,» ἤγαγεν εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅστις δὲν εἶνε αἷτιατὸν, ἀλλ' αἷτιον καὶ ἀρχὴ, ὑπεράνω πασῶν τῶν ἄλλων ἀρχῶν τῶν ὄντων.

Παρὰ πᾶσι τοῖς ἀρχαίοις ἔθνεσιν ὑπῆρχον ἰδέαι φιλοσοφικαί, ὕλικαί τε καὶ ἰδανικαί, μετὰ τῆς θρησκείας μεμιγμέναι καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξηρτημέναι, χωρισθεῖσαι δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς θρησκείας, ἀνεπτύχθησαν εἰς ὕλικὰ καὶ ἰδανικὰ συστήματα. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν εὐρεσιν τῶν ἀρχῶν ἀπέβλεψαν αἱ τὸ πρῶτον φιλοσοφήσαντες τὴν πρώτην τὴν ἐν ὕλης εἶδει εὐρον οἱ ἀρχαῖοι φυσιολόγοι, τὴν δευτέραν, ἀρχὴν τῆς κινήσεως καὶ μεταβολῆς, οἱ ὕστερον, καὶ τὴν τρίτην, τὴν ἀρχὴν τῆς τάξεως ὁ Ἀναξαγόρας. Οἱ Πυθαγόρειοι

ἀρχὴν τῶν ὄντων ὑπέλαβον τὸν ἀριθμὸν, οἱ Ἐλεᾶται τὸ ὄν κατὰ τὸν λόγον, τὰ δὲ πολλὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν. Ἐκ τῆς πρώτης δὲ ταύτης περιόδου ἐπήγαγεν ἡ σκέψις ἐξ ἀντικειμένου ὑπὸ τοῦ Γοργίου, ἀσπασμένου τὸ κατὰ τὸν λόγον ὄν τῶν Ἐλεατῶν, τὰ δὲ αἰσθητὰ οὐκ ὄντα ἀποφηνάμενου, ἐξ ὑποκειμένου δὲ ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου, ἀποφηνάμενου τὰ δοξαστὰ ἀληθῆ καὶ τὸν ἄνθρωπον μέτρον πάντων χρημάτων· ἀλλ' οὔτε οἱ Πυθαγόρειοι οὔτε οἱ Ἐλεᾶται διεχώρισαν, ἢ διέκριναν τὸ ὄν ἀπὸ τῆς ὕλης.

Ἡ ἀληθῆς ἰδεολογία ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Σωκράτους, ὅστις ἤρξατο ἀπὸ τῶν ἠθικῶν καὶ τοῦς συλλογισμοὺς, τοῦς ποιοῦντας τὴν ἐπιστήμην ὄντως ἐπιστήμην.

Ὁ Πλάτων ἀπὸ τοῦ Κρατύλου παρέλαβε τὰ αἰσθητὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Σωκράτους τὰ ἠθικὰ καὶ τοῦς συλλογισμοὺς, ἢ καθόλου ὀρισμοὺς, οὗς ιδέας προσαγορεύσας, συνῆψε πάντα εἰς ἓν σύστημα.

Ὁ Ἀριστοτέλης γνωρίσας ὅτι ἐκ τῶν καθόλου ὀρισμῶν δὲν παράγεται γνῶσις πραγματικῆ, διώρισε τὴν οὐσίαν ἄλλῃς ἢ ὁ Πλάτων, ἐγνώρισε προσέτι ὅτι αἱ ιδέαι ἄνευ ἀρχῆς μεταβλητικῆς καὶ ταύτης ἐνεργεία καὶ οὐχὶ δυνάμει, εἰς οὐδὲν χρήσιμοι εἰσιν. Μὴ οὔσης δὲ ἀρχῆς ἐνεργεία, δὲν θὰ ὑπῆρχε κίνησις. Ἄρα ἡ ἀρχὴ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους δὲν ἦτο τὸ δυνάμει ὄν, ἀλλὰ τὸ ἐνεργεία.

Οἱ Στωϊκοὶ, ζητοῦντες τὰς ιδέας καὶ τὰ ὄντα νὰ ἀποδείξωσι ταῦτα, τούτέστι τὴν ὕλην εἰς τὸν λόγον ἀναγαγόντες, ἐνέπεσαν εἰς τὸν πανθεισμόν. Ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία τοῦ Μέσου αἰῶνος ἦτο θεολογία, ἀντικείμενον ἔχουσα τὸν Θεόν.

Τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ φιλοσοφία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τῆς ἐμπειρίας καὶ ἰδεολογίας· ὁ Καρτέσιος τὸν ὅλον κόσμον διήρρεσεν εἰς ὕλην καὶ νόησιν ὡς δύο ἀντιθέσεις. Διὰ τοῦ ἀξιώματος δὲ - νοῶ ἄρα ὑπάρχω - ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς ἐξ ὑποκειμένου φιλοσοφίας. Τῷ συστήματι τούτῳ εἶποντο οἱ Σπινόζας, Λεϊβνίτιος καὶ Οὐόλφιος.

Ὁ Κάντιος ἀποφηνάμενος ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ γνωρίσῃ μόνον τὰ φαινόμενα, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ νοούμενα, ἀνέτρεψε τὴν Με-

ταφυσικήν· ἐξ ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ γνῶσις τῶν καθόλου καὶ τοῦ ἀναγκαιῶς δὲν πηγάζει ἐκ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἀνέτρεψε τὴν ἐμπειρίαν. Ὡστε τὸ ἐξαγόμενον τῆς κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου ἦτο σκεπτικόν.

Ἡ μετὰ τὸν Κάντιον φιλοσοφία προέθετο γὰρ ὀρίσῃ τὸ αὐτὸν αὐτοῦ. Μετὰ τὸν Φίχτιον ὁ Σχελίγγιος ἰδρυσε τὴν φιλοσοφίαν τῆς ταυτότητος, τοῦτέστι κατέστησε τὸ ὑποκείμενον ἀντικείμενον, καὶ τὸ ἀντικείμενον ὑποκείμενον, τοῦτο δὲ τὸ ὑποκείμενον, γινόμενον ἀντικείμενον καὶ ἐπανερχόμενον εἰς ἑαυτὸ, ἐκλήθη θεός. Κατὰ τὸ σύστημα δὲ τοῦτο τὸ λογικὸν ἔχει τὴν ιδέαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Κατὰ τὸ νεώτερον δὲ σύστημα τοῦ Σχελιγγίου, τὸ λογικὸν δὲν εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ παραγόμενον τοῦ λογικοῦ καθαρὸν ὄν. Ἡ φιλοσοφία δὲ αὕτη δείξασα, ὅτι οὔτε καθαρὸν ὑποκείμενον ὑπάρχει, οὔτε καθαρὸν ἀντικείμενον, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐν δὲν ἀποκλείει τὸ ἕτερον, ἔφερον εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων, καὶ περιέλαβεν εἰς ἑαυτὴν τὸν πραγματικὸν κόσμον.

Ὁ Θεός, κατὰ τὸ σύστημα τῆς ταυτότητος ὑποτίθεται γινόμενος καὶ ὡς τοιοῦτος οὐσία, τοῦτέστιν ἀπρόσωπος· ὡς γινόμενος δὲ ὑποτίθησιν οὐσιώδη κίνησιν, ἧτις ἄρχεται ἀπ' αἰῶνος, νοουμένη, ὡς συνέπεια τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐχὶ ἀρξαμένη πραγματικῶς.

Τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ Σχελιγγίου ἀσπασάμενος ὁ Ἐγγελος, εἰς τόπον τοῦ ὑποκειμένου ἀντικατέστησε τὴν ἔννοιαν, ἀποδοὺς αὐτῇ αὐτοκίνησιν. Ἡ δὲ ἔννοια αὕτη ἦτο ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην παρ' Ἐγγέλῳ Σπινόζῃ καὶ λοιποῖς, τὸ καθαρὸν ὄν εἶνε δυνάμει ὄν, ὡς τοιοῦτο δὲ ἄνουν, νεκρὸν, ἀκίνητον, δημιουργία ἐξ αὐτοῦ δὲν δύναται γὰρ παραχθῆ. Τὸ ἐνεργεῖα τέλειον δὲν γίνεται, ἀλλ' ἔστι, καὶ δύναται γὰρ παραγάγῃ δημιουργίαν· ἄρα τὸ πρῶτον δὲν δύναται γὰρ εἶνε δυνάμει, ἀλλ' ἐνεργεῖα τέλειον.

Ὁ Φριδερικός Σχέγγελος πηγὴν τῆς φιλοσοφίας παραδέχεται τὴν συνείδησιν, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη καθιστᾷ τὴν φιλοσοφίαν ἀτομικήν, ἧτις καταστρέφεται.

Ὁ Κουζίνος μεταβαίνει ἐκ τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν ὄντολογίαν,

ὡς ἡ Ἐκλεκτικὴ Σχολή, τὸ σύστημά του ἐπομένως εἶναι ὑποκειμενικόν.

Ὁ Ἰακώβης τὸν Θεὸν ὑποθέτει ἐκτὸς τοῦ συνειδότος.

Ὁ Ἐρβάρτος τὰ ὄντα ὑποθέτει πρᾶγματα καὶ δεδομένα ἐν τῇ αἰσθήσει.

Οὕτω λοιπὸν ἐχόντων τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, καὶ διὰ τοῦτο κατηγορουμένων δι' ὅ,τι παραλείπουσι, δύναται σύστημα, ἔχον ἰδίαν ἀρχὴν νὰ περιλάβῃ πάντα εἰς ἑαυτὸ, ὡς ὀργανικὰ αὐτοῦ μέλη, καὶ τὸ σύστημα τοῦτο, ὃν τὸ ἐξαγόμενον τῆς πολυχρονίου καὶ πολυμόχθου μελέτης τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Ν. Κοτζίᾶ, ἐκτιθέμεθα ἀκολουθῶς.

Κοσμογονικαὶ ἀρχαί.

Ἄπαντα, λέγει ὁ συγγραφεὺς, τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τὸ αὐτὸ εἶχον καὶ ἔχουσι νὰ λύσωσι κατ' Ἀριστοτέλην πρόβλημα, «τὶ τὸ ὄν ἐστὶν τὸ νῦν καὶ αἰεὶ ζητούμενον καὶ αἰεὶ ἀπορούμενον.» Τοῦτο δὲ ἄλλοι ἄλλως ἐξήγησαν, ἐκ τῆς ἐξηγήσεως δὲ ἦν ἔδωκαν, ἄλλα μὲν συστήματα ἤχθησαν εἰς τὴν ἀθείαν, ἄλλα δὲ εἰς τὸν πανθεισμὸν καὶ ἄλλα εἰς σύγχυσιν ἀρχῶν καὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν ὑπερτάτην· ἐκ τούτου δὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔμεινε καὶ μένει ἄλυτον. Ἄπαντα τὰ συστήματα ἤψαντο τῶν ἀρχῶν ἕκαστον κατὰ τρόπον ἰδίον, ἀλλ' ἢ δὲν διέκριναν ταύτας ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης, ἢ δὲν ἐγνώρισαν καλῶς ταύτας· ἐκ τούτου δὲ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς ἐξαγόμενον θετικὸν καὶ ὀρισμένον πρὸς ἐξήγησιν τοῦ σύμπαντος καθ' ὀλοκληρίαν καὶ πρὸς διάκρισιν καὶ ὀρισμὸν τῆς ὑπερτάτης.

Πρὸ τοῦ Σωκράτους ἔτι ἡ φιλοσοφία ἀνεγνώρισε καὶ διέκρινε τὰς πρώτας δυνάμεις ἢ κοσμογονικὰς ἀρχὰς, ἤτοι τὴν κατὰ τὴν ὕλην, τὴν κατὰ τὴν κίνησιν, καὶ τὴν κατὰ τὸν λόγον, πάντα ὁμῶς τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐσύγχυσαν τὰς ἀρχὰς ταύτας καὶ τὰς συνεταύτισαν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν ὑπερτάτην, ἐκ τούτου δὲ προῆλθε καὶ προέρχεται ἡ σύγχυσις εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς, διακρίνων καὶ ἀναγνωρίζων τὰς

ἀρχὰς ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης, φθάνει εἰς ὀρθὸν καὶ θετικὸν ἐξαγόμενον. Διακρίνει καὶ ὀρίζει ὅτι καὶ αἱ τρεῖς κοσμογονικαὶ ἀρχαί, ἢ κατὰ τὴν ὕλην, ἢ ὄθεν ἢ κίνησις, καὶ ἢ κατὰ τὸν λόγον, συνυπάρχουσιν ἐν τοῖς οὐσι καὶ εἰσὶν ἀναπόσπαστοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ ἀλήθεια τῆς θεωρίας ταύτης ἐστὶν ἀναπόδεικτος, διότι ἐν τοῖς οὐσι βλέπει τις ὁρατῶς συνυπαρχούσας πάσας τὰς ἀρχάς. Εἰς τὴν νεκρὰν κατὰ πρῶτον ὕλην διακρίνει τις τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν, ἧτις ἐστὶν ἢ κατὰ τὸν λόγον ἀρχή, τὴν θερμότητα ἐνυπάρχουσαν καὶ ἀποδεικνυομένην ἐν τῇ θλίψει αὐτοῦ τοῦ λίθου, ἧτις ἐστὶν ἢ κατὰ τὴν κίνησιν ἀρχή. Εἰς τὸ φυτόν βλέπει τις ἐπίσης τὴν συνύπαρξιν τῶν ἀρχῶν τῆς ὕλης, τῆς κινήσεως, ἧτις ἐστὶν ἢ ζωὴ τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὅστις διορίζει τὸ εἶδος αὐτοῦ. Εἰς τὰ ζῶα ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπου τέλος, ὅστις ἐστὶ τὸ τελειότατον τῶν ἐπὶ γῆς πλασμάτων, διακρίνει τις πάσας τὰς ὡς εἴρηται ἀρχάς. Ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἐπικρατήσις ἐκάστης τῶν ἀρχῶν ἐν τοῖς οὐσιν δίδει τὸν ἴδιον αὐτῆς τύπον.

Διακρίνει ὡσαύτως σαφῶς καὶ ὀρθῶς, ὅτι ἡ ὕλη ὑπόκειται εἰς τὴν κίνησιν, ἢ δὲ κίνησις, ἧτοι ἢ ζωὴ, εἰς τὴν τάξιν, ἧτοι τὸν λόγον, ἐκ τούτου δὲ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἢ κατὰ τὴν κίνησιν δύναμις εἶνε ἀνωτέρα τῆς κατὰ τὴν ὕλην, διότι ἄλλως ἢ ὕλη δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ καὶ λάβῃ ζωὴν· καὶ ἢ κατὰ τὸν λόγον ἀνωτέρα τῆς κατὰ τὴν κίνησιν, διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε λόγος, δὲν θὰ ὑπῆρχε τάξις καὶ ἀρμονία ἐν τῷ κόσμῳ. Συνάγει δὲ ἐντεῦθεν τὸ ἀλάνθαστον συμπέρασμα, ὅτι ἢ κατὰ τὸν λόγον ἀρχὴ εἶνε προτέρα τῆς κατὰ τὴν κίνησιν, καὶ ἢ κατὰ τὴν κίνησιν προτέρα τῆς κατὰ τὴν ὕλην, ἢ δὲ κατὰ τὴν ὕλην βᾶσις ἀμφοτέρων· ὡς πρότεροι δὲ ἢ κατὰ τὸν λόγον καὶ ἢ κατὰ τὴν κίνησιν, δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῶσιν ἐκ τῆς ὑστέρας τῆς κατὰ τὴν ὕλην, ὡς οἱ ἀρχαῖοι φυσιολόγοι καὶ οἱ νεώτεροι ὑλισταὶ ἀτόπως παραδέχονται καὶ ἀναποδεικτως ὑποστηρίζουσιν.

Ἀποδεικνυμένου δ' οὕτως, ὅτι ἢ κατὰ τὴν ὕλην ἀρχὴ εἶνε ἢ βᾶσις τῆς κατὰ τὴν κίνησιν, αὕτη δὲ τῆς κατὰ τὸν λόγον, ὁ δὲ ὀργανισμὸς τοῦ σύμπαντος καὶ τὰ ἀνώτερα τηροῦνται μόνον ἐν τῇ

ὑποταγῇ τῶν κατωτέρων, δι' ἧς προέρχεται ἀνάπτυξις, ἐλευθερία καὶ γνῶσις, ἐξάγεται ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται συνυπάρχουσαι καὶ συνεργοῦσαι εἰσὶν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς κοσμοποιίαν, σφάλλουσι δὲ προφανῶς οἱ παράγοντες τὴν δημιουργίαν ἐκ μιᾶς μόνης τῶν ἀρχῶν, διότι ἐκ μιᾶς μόνης δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῇ δημιουργία, οἷον ἐστὶ τὸ σύμπαν, ἀλλ' ἀλλοίωσις. Ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὕλην λ. χ. ἀρχῆς δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῇ ζωὴ, κίνησις καὶ τάξις, Ἐπίσης ἐλλειπούσης τῆς ὕλης τὸ παραγόμενον τοῦ λόγου καὶ τῆς κινήσεως ἤθελεν εἶσθαι ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον. Τοιουτοτρόπως ἡ δημιουργία ἤθελεν εἶσθαι καὶ μένει ἀνεξήγητος. Ἐκ τῆς διακρίσεως τῶν ἀρχῶν διακρίνεται ἡ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν ὑπερτάτην σχέσις, ἐκ τῆς σχέσεως δὲ αὐτῶν καθίσταται καταληπτὴ ἡ βαθμολογία τῶν ὄντων, ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως, ἡ συνέχεια καὶ μορφολογία.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι αἱ ὡς εἴρηται ἀρχαὶ εἰσὶ διάφοροι ἀλλήλων, καὶ ἐκάστη ἀπεργάζεται ἰδίον τι· ἡ κατὰ τὴν ὕλην δηλ. τὸν ὕλικόν κόσμον ἄνευ ζωῆς καὶ τάξεως, ἡ κατὰ τὴν ὕλην δηλ. τὸν ὕλικόν κόσμον ἄνευ ζωῆς καὶ τάξεως, ἡ κατὰ τὴν κίνησιν, τὴν ζωὴν ἄνευ τάξεως καὶ ἀρμονίας, καὶ ἡ κατὰ τὸν λόγον, τὴν τάξιν καὶ τὸ εἶδος, ἀλλ' ἄνευ ζωῆς καὶ αἰσθήσεως. Ἄλλ' ἂν δὲν ὑπῆρχε συνεργία καὶ σύμπραξις τῶν ἀρχῶν, ἀφοῦ ἐκάστη ἔχει διάφορον ἐνέργειαν ἦτο ἀδύνατον νὰ παραχθῇ ὁ σύμπας κόσμος οἷός ἐστιν. Ὑπάρχοντος ὁμοῦ τοῦ κόσμου καὶ γιγνωσκομένου, ἡ συνεργία καὶ σύμπραξις τῶν ἀρχῶν ἀποδεικνύεται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ἐκ τῆς συνεργίας δὲ καὶ τῆς συμπράξεως νοεῖται ἀναγκαίως ἡ ὑπαρξίς συνδετικοῦ ὄντος, διότι ἀφ' ἑαυτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ συνδεθῶσιν. Τὸ αἴτιον δὲ τοῦτο τὸ συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰς ἀρχὰς, τὸ ἀναγκαίως ὑπάρχον καὶ διὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ σύμπαντος νοούμενον, ἦτοι αὐτὸς ὁ Θεὸς, δὲν δύναται νὰ εἶνε ταῦτό μὲ μίαν τῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἀνώτερον τῶν ἀρχῶν, κύριον αὐτῶν, ζῶν, τέλειον ἐνεργείᾳ καὶ προσωπικόν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀπολύτως πρότερον· οὔτε νὰ ὑποτεθῇ ὄν δυνάμει, διότι, ἐὰν ἡ συνδετικὴ αὕτη δὲν ἦτο ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα ἐνεργείᾳ,

ἀλλὰ δυνάμει, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἀνάπτυξις, οὔτε μορφή καὶ τάξις ἠδύνατο νὰ παραχθῇ. Ἀναγκαίως ἄρα τὸ ὑπερτάτον τοῦτο ἔν ὑπάρχει, καὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ διάφορον, ἀνώτερον καὶ πρότερον τῶν ἀρχῶν ἐκ τῶν ὑστέρων γιγνοσκόμενον, ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα ὑπάρχον, ἀμετάβλητον, αἰδίου, ἐνεργεία, ὡς τοιοῦτο δὲ ἓν καὶ προσωπικόν.

Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἦτο ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα τέλειος, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, οὔσα ἡ ζωὴ αὐτοῦ, θὰ ἦτο αἰδίου. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑποτεθῇ γιγνόμενος, ἀλλ' ἐστὶ ἐστὶν ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα κύριος τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τέλειος καὶ προσωπικός· ὡς τοιοῦτος δὲ ὁ Θεὸς δὲν δημιουργεῖ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως, χρώμενος ταῖς ἀρχαῖς αὐτοῦ ὡς ὄργανοις καὶ συναιτίοις εἰς πραγματοποίησιν τῆς τοῦ σύμπαντος κόσμου ιδέας, ἣτις ἐξαντικειμενουμένη, ὡς ἡ ιδέα τοῦ τεχνίτου, οὔτε ἀπόλλυται οὔτε χωρίζεται ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ.

Ἡ ἐν τῷ ὑπερτάτῳ ὄντι ιδέα τοῦ κόσμου ἐξαντικειμενουσα καὶ πραγματοποιεῖται διὰ τῶν ἀρχῶν· χωρὶς τῶν ἀρχῶν ὡς ὄργανων τῆς βουλήσεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ὁ κόσμος ὡς ἄμεσον παραγόμενον τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐσία δὲν θὰ διέφερον αὐτοῦ, καὶ ἐξωτερικῶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παρασταθῇ, ἤτοι νὰ ἐξαντικειμενωθῇ. Ἐπίσης οὔτε διὰ μιᾶς μόνης τῶν ἀρχῶν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ιδέα τοῦ κόσμου.

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτίθησι τὴν ἐξῆς ὀρθοτάτην θεωρίαν.

Ἐκαστον τῶν ὄντων συνίσταται ἐξ ἀπασῶν τῶν ἀρχῶν καὶ φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ ὑπερτάτου, διαφέρει ὁμως τὸ ἐν τοῦ ἐτέρου κατὰ τὴν σχέσιν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἀρχῶν, ὡς τοῦτο ἐδείχθη σαφῶς ἐν τοῖς ἄνω· οὐδὲν ὁμως τῶν ὄντων εἶνε ὅμοιον τῷ ἀνθρώπῳ, διότι οὐδὲν γίνεται ἀρχῶν τῶν ἀρχῶν ὡς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐπομένως πρόσωπον· ἄρα μόνος ὁ ἄνθρωπος φαίνεται ἔν ἀρχοειδῆς, γνωστικόν, ἐλεύθερον, θεῖον, καὶ διὰ τοῦτο ἄφθαρτον, ὑπερκόσμιον, καὶ διὰ τοῦτο σκοπὸς καὶ τέλος τῆς φύσεως.

Τὸ πόρισμα τοῦτο τῆς φιλοσοφικῆς περὶ τοῦ ἀνθρώπου γνώ-